

CIKK 1.

Szászi Andrea: Lehet-e mindenki tehetséges? A tehetség fogalmának árnyalása Howard Gardner „sokrétű intelligencia” elmélete alapján, MRN 2011.

Bevezetés

„A tehetség csak kiindulópont.” mondta Irving Berlin orosz származású amerikai zeneszerző. Hogy mennyire volt igaza, arra érveket és ellenérveket minden gyermekekkel, fiatalokkal foglalkozó pedagógus, lelkipásztor, katechéta tudna sorolni látva saját tanítványai adottságait, és azok fejlődését illetve elsikkadását. Amikor tehetségről, tehetséggondozásról beszélünk, akkor a hagyományos pedagógiai nézőpont azt feltételezi, hogy az „adott személy valamilyen tevékenységben, illetve tevékenységkomplexumban az átlagosnál magasabb szintű teljesítményre képes.”¹ Állandóan kérdés azonban, hogy mi tekinthető átlagosnak és mi az, ami a magasabb színű teljesítmény kategóriájába tartozik.

Jelen tanulmányban – anélkül, hogy a tehetség fogalmát illetően vitákba bonyolódnék – hadd hívjam az olvasókat egy olyan útra, mely egy különleges nézőpontot, különleges szemszöveget kínál: annak a látószögét, hogy minden gyermek, minden fiatal lehet tehetséges valamilyen módon. Ez a szemléletmód Howard Gardner harvardi professzor kutatásain és eredményein alapszik, mely a „sokoldalú/sokrétű intelligencia” elmélet néven vált ismertté, elterjedté elsősorban angolszász területen. Mielőtt azonban sorra vennénk, hogyan is lehet intelligens, tehetséges valamilyen területen minden ember – hadd hangsúlyozzam, valóban vannak kimagasló, igazán különleges, és egy-egy területen korszakalkotó, kiváló munkát végző egyének. Nem vitatható, hogy hagyományos értelemben ők az igazán tehetségesek. Mégis – hiszem és vallom, hogy minden gyermek, minden fiatal áldott valamilyen módon és valamilyen területen.

Mire is gondolhatunk ez alatt? Minden pedagógus tapasztalta már, hogy bár tanítványa nem a legügyesebben fejezi ki magát írásban vagy szóban, de rajzai beszélnek helyette. Akár azt is, hogy míg egyesek jól értik és átlátják a táblázatokat, mások képtelenek eltájékozódni a sorok és az oszlopok között. Sőt, a jó tanár azzal is tökéletesen tisztában van, hogy minden gyermek, minden diák csodás kis világ, aki képes tanulni és fejlődni. És persze minden pedagógus álma, hogy megtalálja a kulcsot a rá bízott gyermekekhez és segítsen kihozni belőle a legtöbbet, kibontakoztatva egyéni képességeit. Howard Gardner (harvardi pszichológia tanszékének professzora) kutatásai és felfedezései ennek a bizonyos kulcsnak a megtalálásához segítenek bennünket. „Sokrétű intelligencia” nevet viselő elméletében a megismerésnek sokszínű lehetőségét tárta a világ elé. Az intelligencia fogalmát kibővítve, annak a különböző rétegeit ismerte föl, és rámutatott arra, hogy diákjaink többféle módon képesek elsajátítani az ismereteket és kompetens felnőtté válni. Amerikai ösztöndíjam során fél évet tölthettem azzal, hogy megismertem ezt az elméletet, illetve annak gyakorlati, pedagógiában jól hasznosítható kreatív lehetőségeit, melyet e rövid tanulmány során szeretnék megosztani az olvasókkal. Olyan utak és módok ezek, melyek nemcsak ahhoz adnak segítséget, hogy a tehetség fogalmát árnyaltabban értsük és lássuk, hanem kreatív utakat adnak és javasolnak a pedagógus mindennapi munkájához és az oktatási-nevelési folyamathoz.

Ha hatékony tanulásról, illetve hatékony tanulást elősegítő eszközökről esik szó, akkor nem kerülhetjük meg napjaink pedagógiai fölfedezéseit, illetve azt a tényt, hogy a pedagógia egyre inkább ráésszél arra, hogy tudásfelfogásunkat differenciáltabbá szükséges tenni. A modern pedagógusok, pedagógiai – pszichológusok egyre inkább hangsúlyozzák annak a jelentőségét, hogy nem elég egy bizonyos tananyagot megtanítani az iskolában, vagy éppen kiművelni az értelmet – hanem az iskolán túli, iskola utáni életre is föl kell készíteni a diákokat. A gondolkodás és megismerés képességeinek fejlesztése mellett, valamint a diszciplináris-, és a szakértelem típusú tudás mellett így jelenik meg a 20. század végének és napjainknak fejlesztési irányai között a képességfejlesztés, kompetenciafejlesztés és az elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazhatóságának igénye.² Mindez abból a felismerésből fakad, hogy a tudás nem pusztán elsajátított ismereteket tartalmaz, hanem több

¹ Vajda Zsuzsanna: „tehetség” szócikk, in: Pedagógiai Lexikon III. kötet, Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997. 518.

² Csapó Benő: A taneszközfejlesztés megalapozása: a tudásról való tudás, In: Tankönyvdialógusok, szerk. Simon Mária, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2008. 11 – 21.

típusa fedezhető föl.³ Ugyanakkor a mindennapi tanítás során a jó szemű pedagógus, lelkipásztor, hittanoktató szembesül azzal a ténnyel, hogy diákjaink nemcsak sokfélék és sokszínűek, de a maguk módján tehetségesek és ügyesek bizonyos területeken. Oktatóként pedig fontos célunk az, hogy diákjainkat segítsük saját tehetségüket kibontakoztatni, és bátorítsuk, segítsük őket abban, hogy kompetens felnőtté váljanak.

Kiindulópontok

A sokrétű intelligencia elmélet szerzője Howard Gardner harvardi pszichológia (pedagógiai-pszichológia) tanszékének professzora, aki kiindulópontként, tudományos háttérként használja Piaget elméletét, melyet túl is lép néhány fölfedezésében. Piaget-hez visszanyúlva hangsúlyozza az akkori felfedezések fontosságát. Egyrészt kiemeli Piaget felismerését az elme fejlődése terén, másrészt azt is, hogy a gyermekképp változásához hozzájárult az addig kis „*kis felnőtt*”-ek gyermekként való látásával és értelmezésével.⁴ Ugyanakkor Gardner kritikálja is Piaget eredményeit. Fő kritikája szerint Piaget kutatásai és innovációi elsősorban a nyugati kultúrák körében érvényesek, s kevésbé igazak a világ más tájaira. Másrészt a francia tudós minden gyermeket potenciális tudósként kezel, s így azok a gyermekek, akik más jellegű talentumokkal rendelkeznek, nem jöhetnek számításba nála (pl. egy művész, festő, atléta, stb.) Ezzel szemben Gardner hangsúlyozza a különbségeket emberek és képességek között, mely különbségek már a fejlődés korai szakaszában is jelen vannak. Ezen kívül a másik fontos pont, ahol Gardner Piaget gondolkodásmódja mögé megy, a különböző területeken való különböző képességek közötti különbségtétel. Gardner hangsúlyozza, hogy a gyermekek intelligenciája nem lehatárolt, de más módon értenek, mint ahogyan a felnőttek. Ráadásul míg Piaget gondolkodásmódja szerint a fejlődés ugyanolyan módon, s előre kiszámíthatóan ugyanabban az időben történik mindenkinél, ezt Gardner nem fogadja el. Nagy hangsúlyt fektet az egyéni különbségek figyelembevételére, s kiemeli a fejlődésben történő különbözőségeket is. Saját kutatásai is azt támasztják alá, hogy vannak hasonlóságok, azonosságok az egyéni fejlődésben, de teljesen különböző módon is fejlődhetnek.

Eltérő módon értelmezik az intelligencia fogalmát is. Míg Piaget csak egyetlen típusú (a kognitív) intelligencia fogalmát használja és ismeri, addig Gardner munkásságában kiterjesztette az intelligencia értelmezését a különböző részterületeket is figyelembe véve.⁵ Maga az elmélete is az intelligenciák kiterjesztéséről kapta a nevét. Első magyar említései „*Többszörös intelligencia*” elméletként utalnak rá, illetve mutatják be rendkívül röviden, mely név azonban nem takarja a teória igazi tartalmát.⁶

Erik H. Erikson tanítványaként Gardner elméletének másik nagy pillére Erikson fejlődésemélete és az epigenetikus elv, valamint az életen át tartó fejlődés gondolata, melyet saját kutatásai is megerősítettek.

³ A téma nagy kutatói, Lundvall és Johnson a következő típusokat fedezték föl a tudás, kompetenciák és ismeretek megszerzésére, megszervezésére és elsajátítására és alkalmazására irányuló vizsgálataik révén:

- Deklaratív tudás: adatokat, tényeket, ismereteket alkalmaz (a klasszikus „know what”, azaz „valamit tudni” típusú tudás).
- Procedurális tudás: megszerzett ismeretek alkalmazása különböző szituációkban, helyzetekben („know how”, azaz „tudni hogyan...”).
- Forrás jellegű tudás: „tudni, hogy honnan és kitől” származik az információ, stb. („know who”).
- Indokokat ismerő tudás: „tudni, hogy miért”, pl. miért fontos tudni azokat a bizonyos információkat, stb. („know why”).

Lundvall, B. – Johnson, B.: *The Learning Economy*, Journal of Industry Studies, 1994/1. No.2. 23-42.

⁴ Howard Gardner: *The Disciplined Mind, What All Student Should Understand*, Simon and Schuster, New York, 1999. 69.

⁵ Howard Gardner: *The Unschooled Mind, How Children Think & How Schools Should Teach*, Basic Books, New York, 1991. 23-29.; Howard Gardner: *Frames of Mind, The Theory of Multiple Intelligences*, Basic Books, New York, 1993. 17-30.

⁶ Cole: *Fejlődéslélektan* c. alapmunkájában utal rá, melynek magyar fordítása során a fordítók az eredeti „*multiple*” kifejezést így (többszörös) használták. Hazánkban rendkívül kevés irodalom található magyar nyelven e témához, melyek különböző elnevezéseket használnak. Lásd: Michael Cole-Sheila R. Cole: *Fejlődéslélektan*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 513.; Richard C. Atkinson: *Pszichológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

A két fő tudományos háttéren kívül négy alapon nyugszik a teória, melyeket a szerző így foglalt össze:

- Biológiai alapok (pl. genetika, agykárosultak agyi izolációjának potenciálja);
- Logikai analízis (pl. szimbólumrendszer dekódolására való emberi képesség);
- Fejlődépszichológia felfedezései (pl. elkülönülő fejlődéstörténetek; eltérő embertípusok létezése, pl.: szórakozott professzor, autisták különleges képességei, tehetségek);
- Hagyományos pszichológiai kutatások (pl. pszichometrikai felfedezések, tapasztalati pszichológia eredményei).

Mindezeket fölhasználva, kutatásaiban Gardner elsőként azt a következtetést vonta le, hogy nemcsak az emberi elme pluralizált, de az egyes emberek felfogóképessége (mellyel a környezetük, s a világ dolgait igyekeznek megérteni) is lehet különböző. ⁷ Kiindulópontja szerint minden ember törekszik arra, hogy a körülötte lévő eseményeket, a világ dolgait megértse, és így jelentést adjon mind a körülötte lévő dolgoknak, mind saját életének. Ez azonban nem azonos módon történik, mivel az embereknek eltérő adottságaik vannak. Ezek az eltérő adottságok, képességek azt eredményezik, hogy az egyén a saját adottságának megfelelő módon tudja leghatékonyabban fölfogni, megérteni és elsajátítani mindazokat az információkat, melyek őt érik. Ezeket az adottságokat Gardner a „*talentum*”, illetve „*képesség*” kifejezéssel is illeti. Nem véletlenül, hiszen emberképe pozitív, mindenkit valamilyen talentummal megáldottnak, tehetségesnek lát. A talentumok azonban nem feltétlenül tesznek kimagaslóan tehetségessé valakit, azaz Gardner elmélete elkülönül a klasszikus tehetséggondozástól. A mindennapokban tehát úgy nyilvánul ez meg, hogy a tanulók ügyesek és jók adott területeken (írásban, beszédben, rajzban, stb.), de nem kimagasló tehetségűek. Egyénenként változhat az is, hogy kinek milyen téren vannak erősségei, melyek segítik a világ megértését (felfogását), és a világról való tudása konstruálását, a számára. ⁸ Bár a szerző maga rendkívül szereti ezeket az adottságokat a „*talentum*” szóval jelölni, a szakirodalom kedvéért használja rájuk az „*intelligencia*” kifejezést. Ezzel az intelligenciakutatásban is nagy változást hozott, kibővítve az intelligencia fogalmát. ⁹ Véleménye szerint mindenki intelligens, tehetséges valamely területen/területeken, mely segítségével képes a világ dolgainak, és az őt ért információknak értelmet adni. Ugyanezekkel az intelligenciákkal képes legjobban kifejezni is önmagát, megértetni véleményét és érzéseit a körülötte lévők számára.

A „*sokrétű intelligencia*” fogalmának bevezetésével azonban Gardner nem törli el az általános intelligencia és a tehetség hagyományos értelmezésének lehetőségét sem. Ennek létét továbbra is elfogadja, de az emberi értelmezés és emberi különbözőségek teljesebb figyelembe vételét igyekszik elősegíteni az árnyalt fogalmazással, és az intelligenciák közötti különbségtétellel. Az általa fölfedezett típusokat rendszerbe foglalta, melynek eredményeként kezdetben 8 majd napjainkra 11

⁷ Howard Gardner: *Frames...* 31-58.

⁸ Howard Gardner: *The Disciplined Mind...* 72-82.

⁹ Gardner továbblép az intelligencia hagyományos értelmezésén, s azt mondja, hogy a korábbi, IQ teszteken alapuló vizsgálatok túlságosan lehatároltak, s csak egy bizonyos területet mérnek. Ezzel szemben Gardner tágítani akarja a határokat, s az emberi képességeket szélesebb körben kívánja mérni. Ahogyan már korábban említettem, Gardner érvel amellett, hogy mindenki a saját maga módján fejlődhet, s ez a sajátos, egyedi fejlődési mód a diákokra is jellemző. Nemcsak eltekint a korábbi intelligencia-fogalom használatától, hanem vizsgálataira alapozva megalkot egy újabb definíciót is. Egész elméletének ez a kiindulópontja, mely egy paradigmaváltáson alapul. Ennek megfelelően, úgy értelmezi az intelligenciát, mint az individuumnak azt a megközelítési módját, amivel a világot, s saját életét értelmezi. Az intelligencia tehát nem pusztán a „valamit tudni”, hanem a „valahogyan tudni”, s ez különböző módokon nyilvánulhat meg. Gardner hangsúlyozza, hogy mindenkiben észre vehető az intelligenciának (azaz a környező világ értelmezésének) a képessége, de ennek megnyilvánulása egyénenként különböző lehet. Az intelligenciának ilyen tekintetben különböző módokon való megnyilvánulását veszi figyelembe, amikor teóriáját a „*sokrétű intelligencia*” kifejezéssel illeti.

Az általa megalkotott intelligencia fogalom így hangzik: „*Egy biológiai-pszichológiai potenciál az információk fejlesztésére, melyek egy adott kulturális közegben aktiválódnak abból a célból, hogy problémákat oldjanak meg, illetve az adott kultúrában értékes produktumokat hozzanak létre.*”

Howard Gardner: *Frames of Mind...* xv-xix. p.; 31-33. p.; 68-69. p.

Howard Gardner: *Intelligence Reframed, Multiple Intelligences for the 21st Century*, Basic Books, New York, 1999.

eltérő típust különböztet meg. Jelen munka során nem kerülhet sor mind a 11 típus részletes kifejtésére, hiszen az utolsó három még a szerző munkásságában továbbra is formálódik, pusztán fölvetette ezek létét. Jelen tanulmány így a ma leginkább ismertté vált 8 alaptípus bemutatására szorítkozik.¹⁰

A sokrétű intelligencia nyolc alaptípusa:

- *Verbális – nyelvi intelligencia* (linguistic, *word smart*);
- *Logikai – matematikai intelligencia* (logical-matematical, *number smart*);
- *Zenei intelligencia* (musical, *music smart*);
- *Vizuális – térbeli intelligencia* (visual-spatial, *picture smart*);
- *Testi – mozgásos intelligencia* (bodily – kinesthetical, *body smart*);
- *Kapcsolati intelligencia* (interpersonal, *people smart*);
- *Önismereti intelligencia* (intrapersonal, *self smart*);
- *Természeti intelligencia* (naturalist, *nature smart*).¹¹

Ezek az intelligencia típusok nem kezelhetőek teljesen elkülöníthetően, bár egyes emberek bizonyos területeken ügyesebbek, mint másokon. Gardner és követői tapasztalatai alapján elmondható az is, hogy valamilyen módon mindegyik intelligencia típus jelen lehet az emberben, bár nem mindegyik tartozik az erősségei közé. Rendkívül érdekes hozadéka a Zero Projekt kutatásnak, illetve az elméletet használó pedagógusok által észlelt tapasztalatnak az a felfedezés, hogy általában felnőttként egy-három részterületen (intelligenciátípusban) vagyunk ügyesebbek és tehetségesek. Ez az arány gyermekkorban (különösen kisgyermekkorban) akár kétszer annyi is lehet. Ugyancsak a tapasztalatok azt mutatják, hogy az intelligenciák fejleszthetőek is, elsősorban szintén gyermekkorban.¹²

Mik a jelei annak, ahogy a gyermek/fiatal tehetséges egy adott területen, illetve bizonyos típusú erősebb intelligenciával rendelkezik? A következőkben szedjük ezt ujjhegyre, néhány példa (a teljesség igénye nélkül) segítségével!

Verbális-nyelvi intelligencia

Az egyénnek arra képességére utal, mely a nyelvi kifejező eszközök terén jelenik meg. Képes megérteni és fölhasználni, alkalmazni, manipulálni a szavakat, illetve a nyelv különböző elemeit. Mindenki ott van ennek az intelligenciának valamilyen szintje, és az iskolában az egyik leghálásabb intelligenciátípusként ismert. Magába foglalja az írást, olvasást, beszédet, illetve bármilyen formáját a szóbeli és írásbeli kommunikációnak. Mindazok, akiknek fejlett (erős) lingvisztikai intelligenciájuk van képesek a beszélt világ eszközeit mesteri módon használni, értelmezni és munkálkodni a hangzásokkal, ritmusokkal, hangszínekkel, s egyéb a beszédre jellemző eszközökkel. Akik erős nyelvi intelligenciával rendelkeznek, megértik, értelmezik, s könnyen elsajátítják, s emlékeznek mindarra, amit a katechéta mond. Ugyanez igaz az olvasási készségeikre is. Mivel jól bánnak a szavakkal, s a beszéd eszközeivel, ezért általában jól használják a szabályokat, a nyelvtant is. Szívesen készítének naplót, interjúkat, játszanak játékokat a szavakkal (akasztófa, stb.),

¹⁰ www.howardgardner.com

Howard Gardner: Intelligence Reframed, Multiple Intelligences for the 21st Century, Basic Books, New York, 1999. 47-66.

¹¹ Gardner kutatásaiban említi még az „egzisztenciális”, „morális” és „spirituális” intelligenciátípusokat, melyeket nem tart alaptípusnak. Ezekre a válfajokra vonatkozóan még nem fejtette ki elmélet, csak utalásokat tett rá előadásai, illetve napjainkban megjelent cikkei alapján. A dolgozat során így ezekre én sem fogok kitérni. A fordítások mellé zárójelben található az eredeti angol kifejezés is. Ennek oka az, hogy bizonyos esetben nem szó szerint fordítottam le a neveket, hanem inkább az általuk kifejezett tartalomra kerestem egy találhatóbb szót. A név mellett, dőlt betűvel hozom a szerző által újabban bevezetett rövid összefoglalást az adott intelligencia típus tartalmára vonatkozóan. Ezekben az összegzésekben Gardner azt sugallja, hogy az adott adottsággal milyen közegben boldogul jól és ügyesen az egyén.

¹² www.education-world.com

Howard Gardner: Multiple Intelligences, New Horizons, Basic Books, New York, 2006. 89-90.

vagy bátoríthatóak egy beszélgetésre. Ezek a tanulók legjobban olvasás, jegyzetelés, illetve előadások hallgatása által tanultak.¹³

Erős nyelvi intelligenciával rendelkező tanuló jellemvonásai még:

- Szereti mindazokat a játékokat, melyek a szavakkal kapcsolatosak (szóban,írásban).
- Könnyen megjegyez verseket, idézeteket, melyekre jól emlékszik.
- Szépen, érthetően fogalmaz.
- Könnyen tanul új szavakat, akár idegen nyelveket is.
- Szereti a szójátékokat, speciális fordulatokat, melyeket szívesen használ.
- Érdeklődik a könyvek, írás-olvasás iránt.¹⁴

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák):

Történelem	Matematika	Idegen nyelv	Természettudományok	Földrajz	Rajz, Énekzene, Tánc
Múltbeli események megvitatása.	A feladatban lévő problémára szöveges megoldási lehetőségek keresése.	„A nap új szava” játék: kiválasztani egy új szót és azt gyakran használni a nap folyamán	Vicces sztori (szójáték) alkotása szakkifejezés használatával.	Történetek, versek, mítoszok olvasása a tanult területről.	Zenehallgatás után történetet írni a hallottakról (elmondani milyen érzést váltott ki).
Vers készítése, ami kulcs lehet egy történelmi eseményhez.	Elmagyarázni másoknak a probléma megoldását.	Spontán írás – olvasás – beszéd gyakorlása.	Lépesek leírása egy kísérlethez.	Naplókészítés egy speciális szemszögből.	Szóban elmondani, hogy mit rajzolt a padtárs.
versek olvasása, elemzése a történelem különböző korszakaiból.	Szójáték készítése matematikai szavakkal.	Kis történetek írása idegen nyelven.	Képzeltetbeli párbeszéd – pl. egy tudóssal, testrésszel, stb.	Tanulmányi út „tervezése” a tanult földrészre.	Lépésekre bontani és elmagyarázni a tanult táncot.
Történelmi anekdoták összegyűjtése.	Pármunkában: valaki megoldja a feladatot, a másik pedig elmagyarázza azt.		Beszéd írása az adott tudományos témáról.	Alapvető mondatok elsajátítása az adott idegen nyelven.	Átírni egy történetet (más befejezést adni neki).

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Játék a szavakkal, betűkkel.
- A diák, mint történetmondó. Bibliai történetek továbbadása, elmondása.
- Tegyenek föl a tanulók kérdéseket az adott történethez/témához.

Logikai – matematikai intelligencia

Az adatokkal, számokkal való bábni tudás képessége tartozik ezen intelligencia hatókörébe. Az egyén képes gyűjteni, rendszerezni, analizálni és értelmezni a hozzá eljutott információkat, adatokat. Ezekből következtetéseket von le, ill. a jövőre vonatkozó tendenciákat állapít meg ezekből. Azok a diákok,

¹³ Howard Gardner: Frames of Mind... 73-98.

¹⁴ Linda Campbell: Teaching & Learning Through Multiple Intelligences, Allyn & Bacon, Needham Heights, 1996. 4-5.

akinek jók a logikai-matematikai intelligencia területén, átlátják az összefüggéseket, kapcsolatokat események között is.

A gondolkodásban általában a számok terén, induktív és deduktív logika terén, valamint az absztrakciók megértésében és használatában jelenik ez meg. Ezek a tanulók jók a problémamegoldásban is, és a kritikus (mérlegelő) gondolkodásmódban. Szeretik a stratégiai játékokat, matematikai problémákat oldanak meg. Piaget maga is ezt a típust vizsgálta főként, mely alapján potenciális tudósként értékelte a gyermekeket.¹⁵

Az erős logikai-matematikai intelligenciával rendelkező tanuló néhány jellemzője:

- Szereti a számokat, logikát igénylő feladatokat, játékokat.
- Kategóriába rendez adatokat, eszközöket, információkat.
- Általában elvont gondolkodó.
- Korosztályi sajátosságaihoz mérten jól bánik absztrakciókkal.
- Vélt korosztályi sajátosságait meghaladó módon alkot hipotéziseket, illetve próbálja ki és alkalmazza azokat.
- Könnyen kódol és dekódol.
- Általában a logikus magyarázatokat keresi.¹⁶

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák):

Történelem	Matematika	Idegen nyelv	Természettudományok	Földrajz	Rajz, Énekzene, Tánc
Példák találása, ahol a történelem megismétli önmagát.	Ismeretlen megoldások keresése.	Találd ki, hogy mi fog történni a történetben vagy játékban!	Kulcsfogalmak kigyűjtése egy táblázatba.	Térképolvasás.	Találj ki új táncot különböző lépések kombinálásával.
Miben hasonlít és különbözik 2 történelmi korszak?	Tanítsd meg hogyan használsz bizonyos eszközöket (számológép, stb.) a probléma megoldására.	Készíts egy vázlatot – néhány pontban, alpontokkal	Kategorizáld több különböző módon az leveleket, állatokat, stb.	Vajon mit tenne? – képzeletbeli játék az adott kultúráról.	Venn diagram segítségével ábrázold és analizáld a jellemzőket.
Idővonal készítése egy eseményhez/ korhoz.	Klasszikus intelligencia teszt kérdések: mi a következő elem?	Rendszerezd a témához tartozó szavakat.	Rendszerezd a kísérlet lépéseit.	Gyűjts hasonló természeti jelenségeket!	Készíts egy képet, majd készíts puzzle-t belőle.
A múltbeli események alapján következtetés levonása a jövőre nézve.	Táblázat készítése matematikai fogalmakkal, feladatok megoldásaival	Mi a különbség és hasonlóság a két személy között (történetben), stb.?	Keress logikus lépéseket a felvázolt szituáció (probléma megoldására).	Ábrázold grafikonon a földrajzi változásokat.	

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Egy bibliai személy életének ábrázolása (pl. Sámuel) egy idővonalon, vagy pedig szinopszis készítése Jézus feltámadásáról az evangéliumok különböző információinak felhasználásával.

¹⁵ Howard Gardner: Frames of Mind... 128-169.

¹⁶ Linda Campbell: i.m. 35.

- Táblázatok, diagramok készítése egy adott témához/témáról.
- Rendszerezjük, szedjük össze azokat a tényeket, információkat melyek az adott témában találhatóak!

Testi – mozgásos intelligencia

A képességek azon típusa, melynek segítségével az egyén képes információkat kifejezni, átadni, fölfogni testének mozdulataival. Ezek az emberek szeretnek mozogni, megérinteni dolgokat (pl. embereket, akikkel beszélnek), játszani (eljátszani). Általában szeretnek sportolni, élvezik a fizikai aktivitásokat. Gyakran fejezik ki önmagukat táncon keresztül. diákként javasolható nekik az érintés használata, érzések kifejezése mozgással, fizikai relaxációs gyakorlatok.

Mindazon diákok, akik erős testi-mozgásos intelligenciával rendelkeznek, szeretik a drámajátékokat. Ugyancsak szeretnek beszélni, képesek olvasni az érintésből, s más emberek non-verbális jeleiből (elsősorban mozdulatokból és gesztusoktól). Ezek a tanulók a testüket, mozgásukat használják problémáik megoldására is, pl. testedzéssel vagy táncsal vezetik le a bennük lévő feszültséget, stb.¹⁷ Éppen ezért a tanítási-tanulási folyamatban mindezek a diákok élvezik azokat a gyakorlatokat, melyben aktívan vehetnek részt, pl. szerepjátékok, egyéb játékok, fizikai aktivitások.

Az erős testi – mozgásos intelligenciával rendelkező tanuló néhány jellemzője:

- Cselekvés által tanul.
- Szereti megérinteni azt, amit néz, amit éppen tanulmányoz.
- Jók a motorikus képességei.
- Sok mozgásra van szüksége.
- Élvezi a tantermen kívüli tevékenységeket.
- Szereti az egész kezet – testet igénylő játékokat.
- Élvezi a szerepjátékokat.¹⁸

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák):

Történelem	Matematika	Idegen nyelv	Természettudományok	Földrajz	Rajz, Énekzene, Tánc
Eljátszani a történelem egy eseményét/ személyét	A szöveges feladat eljátszása, megjelenítése.	Szó, mondat kifejezése mimikával, testmozgással (beszéd nélkül).	Szerepjátékkal eljátszani a kísérletet.	A kultúrára jellemző játék, tánc tanulása (baseball, stb.).	Kép kifejezése mozdulatokkal.
Korhű ruhát, ételt keresni, azt kipróbálni.	Mozgásos játék alkotása matematikai szabályok segítségével.	A tanult történet, téma eljátszása.	Állókép készítése az adott témáról.	Kultúrák kifejezése testnyelv segítségével.	Állókép készítése egy témáról.
Tánc tanulása az adott korból.		A kultúrára jellemző játék, tánc tanulása (baseball, stb.).		Térkép instrukcióinak elmagyarázása mozdulatokkal.	Spontán mozgás (tánc) zenére.

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Mozgásos („mutogatós”) játékok, énekek használata, éneklése.
- Eljátszani pl. pantomim formájában egy történetet, megjeleníteni egy szereplőt, ill. pl. hogyan érezhette magát az 55. zsoltár írója.
- Activity jellegű játékok. pl. Mutogasd el a megváltás, hit, stb. szavak jelentéseit!

¹⁷ Howard Gardner: Frames of Mind... 205-236.

¹⁸ Linda Campbell: i.m. 65.

Vizuális – térbeli intelligencia

Ez az intelligenciatípus a gondolatban való megformálás és azzal való munkálkodás képességére utal. Azok a diákok, akiknek nagy a vizuális-térbeli intelligenciájuk, nagy a képzelőerejük is, s rendkívül vizuálisak. Képesek dekódolni, olvasni és tanulni különböző vizuális eszközöket, prezentációkat, képeket, modelleket, diagramokat, térképeket, grafikonokat, stb. Képesek formálni és manipulálni elképzelt modelleket. Élvezik a munkáltatásnak mindazon módszereit, amikor vizualitásukat kell használniuk, pl. rajzolhatnak, festhetnek, vagy az információkat egy konkrét, vizuális formában jeleníthetik meg. Ennek megfelelően tanulni is leginkább az általuk látható, vizuális, szemléltetőeszközökkel dúsított tanításból és tananyagból tudnak.¹⁹

Az erős vizuális – térbeli intelligenciával rendelkező tanuló néhány jellemzője:

- Elképzeli a hallottakat, melyet képszerűen lát is maga előtt, illetve gyakran így ad tovább.
- Hatalmas képzelőereje van.
- Fontosak számára a színek és a formák.
- Képes tájakról szóló, illetve történetek belső térképeinek az elkészítésére.
- Ügyesen értelmezi és használja a térképeket.
- Szereti a szemléltetéseket a tanításban, könnyen tanul képekről, rajzokról, grafikonokból, stb.
- Jó a tájékozódásban.²⁰

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák):

Történelem	Matematika	Idegen nyelv	Természettudományok	Földrajz	Rajz, Énekzene, Tánc
Elképzelt párbeszéd a történelem egy szereplőjével.	Színkódok segítségével kiemelni a kulcselemeket.	Kép-szótár készítése/ rajzos graffiti készítés.	Rajzold le mit látsz a mikroszkóp alatt!	Készíts térképet a tanultakról!	Képzeld el és rajzold le/ táncold el milyen lesz a jövő!
Vizuális térkép, rajz készítése egy eseményről.	Poszter, rajz készítése egy feladványhoz.	Mondat „írása” képek, rajzok segítségével.	Poszter, kollázs készítése egy tudományos témáról.	A kulturális sajátosságokat figyelembe véve készíts képet!	Rajzolj képet a történet különböző részeiről (bármilyen technikával)
Freskó készítése a korról (eseményről)	Térkép készítése a feladványról, ill. megoldásról.	Különböző színek, kódok segítségével szétválogatni a történet részeit.		Osztályterem földiszítése az adott kultúrára, korszakra jellemző módon.	Hallgass meg egy zenei részletet csukott szemmel, majd rajzold le, amit láttál.
Vaktérkép készítése.					Csak színek használatával fejezd ki a hallott zenét.

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Vizuálisan kiabrázolni, pl. állószobor, szoborcsoport formájában a remény fogalmát.
- Rajz készítése egy adott témáról/történetről, stb.
- Plakát készítése egy témához kapcsolódóan.

¹⁹ Howard Gardner: Frames of Mind... 170-204.

²⁰ Linda Campbell: i.m. 97.

Zenei intelligencia

Ez a típusú intelligencia az egyének azon képességére utal, mellyel a zenét képesek megérteni, alkotni, értelmezni. A zene megértésének képessége nemcsak a zene élvezetét jelenti, hanem a zene alkotórészeinek (ritmus, stb.) használatát, s az azokkal való mesteri bánást is magában foglalja. Ide tartozik a zenei részek alkotása, magyarázata; ritmusok, tónusok értelmezése, vagy akár a zenei kompozíció is, illetve egy hangszerezen való játék.

Mindazok a diákok, akik erős zenei intelligenciával rendelkeznek, mesteri módon használják a különböző hangzásokat, a zenei elemeket, énekelnek, vagy játszanak egy hangszerezen. Mindezt képesek egyedül, vagy akár egy csoport részeként is végrehajtani. A zenei intelligenciát Gardner szerint összekapcsolódik a nyelvi és a logikai-matematikai intelligenciával is. A nyelvi intelligenciához való kapcsolódás a ritmusosságban, a logikai-matematikai intelligenciával való kapcsolat pedig a zenei elemek belső logikájában fedezhető fel.²¹

Az erős zenei intelligenciával rendelkező tanuló néhány jellemzője:

- Jó a ritmusérzéke.
- Könnyen megtanul dallamokat, énekek szövegeit.
- Gyakran jár egy dallam a fejében, ezért dúdol, kopog, füttyöl, stb.
- Élvezi a zenét és rezonál annak hangulatára.
- Jól használja a zene különböző kifejezőeszközeit.
- Játsszik valamilyen hangszerezen.
- Fölfedezi a belső ritmust a zenén kívül (vers, stb.) is.²²

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák)

Történelem	Matematika	Idegen nyelv	Természettudományok	Földrajz	Rajz, Énekzene, Tánc
Korból származó ének, zene hallgatása, tanulása, elemzése.	A feladat, képlet ritmusának megtalálása.	Kultúrához kapcsolódó zene hallgatása, elemzése.	A kísérlet hangjainak hallgatása.	Állathangok utánezása – zenévé alkotása.	Adj címet a zenének!
Dal írása egy történelmi személyről, korról.		Idegen nyelvű dalok megtanulása.	A természetes környezet hangjaira figyelés.	Különbözö kultúrák zenéinek hallgatása.	Készíts egy zenei kollázst!
Korabeli hangszerek tanulmányozás a.				Énekelve adj instrukciókat!	Rádióprogram készítése.

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Az adott témához kapcsolódóan egy dal, vagy valamilyen zene komponálása, mely kifejezi a téma tartalmát, esetleg az érzelmi töltetét, stb.
- A történet szemléltetése, elképzelése egyszerűbbé válhat zene (esetleges zenei hangok) segítségével. Pl. Noé történeténél a diákok készíthetnek egy felvételt állatok hangjaival, melyek akár a bárkában is hallhatóak voltak. Vagy éppen ők maguk tudnak ilyen hangokat hallatni.
- Közös éneklés, kórus alakítása, stb.

A zenei intelligencia különösen jól kapcsolható a hittanoktatáshoz. A hittanoktatásban az ének és a zene bekapcsolhat a közösségbe, képes közösséget teremteni, segít a feloldódásban, megérinti a

²¹ Howard Gardner: Frames of Mind... 99-127.

²² Linda Campbell: i.m. 133-135.

lelket, nyitottabbá tesz. A dallam mellett a tartalom szinte észrevétlenül sajátítódik el, így segíthet az egyházi nyelvezet beépülésében is.

Kapcsolati intelligencia

Howard Gardner utal egy ún. „személyes” (personal) intelligenciára, melyet két további típusra bont. Az elsőt az ember-ember közötti kapcsolatokban tehetségesnek mutatkozó viselkedésmódja alapján állapítja meg. Ez az ún. Kapcsolati intelligencia, mely az egyénnek arra a képességére utal, mellyel képes értelmezni a körülötte lévő emberek viselkedését, hangulatát, érzelmeit, cselekedeteit. Az értelmezés mellett képes ezekre megfelelő módon reagálni, akár kezelve, alakítva azokat. E típusú intelligencia jellemzője még a jó kommunikációs készség, valamint a mások iránt való empátia tanúsítása is.

Az erős kapcsolati intelligenciával rendelkező egyén képes észlelni és reagálni hangulatokat, érzéseket, az embertársak motivációit. Könnyen meglátja mások kiindulópontjait, így más perspektívákból is képes vizsgálni egy-egy történést. Törekszik mások megértésére, képes kialakítani, alakítani és formálni a szociális kapcsolatokat. Mivel észleli mások érzéseit, viselkedésének motivációit, ezért hatékonyan kommunikál akár verbális, akár non-verbális módon.²³

Az erős kapcsolati intelligenciával rendelkező tanuló néhány jellemzője:

- Beilleszkedik a társaságba.
- Hatékonyan kommunikál.
- Érdeklődik az események mozgatórugói, a háttérmotivációk iránt.
- Kooperatív a csoportban.
- Szívesen, és általában érthetően magyarázza el a tananyagot társainak.
- Életkori sajátosságaihoz mérten több szempontból is szívesen megvizsgál szituációkat.
- Empatikus.²⁴

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák):

Történelem	Matematika	Idegen nyelv	Természet-tudományok	Földrajz	Tánc, rajz, ének-zene
Magyarázd el a társadnak az eseményt!	Csoportban oldjátok meg a feladatot!	Szerepjátékok	Érvelj a kísérlet, ill. eredményei mellett/ ellen!	Mit érez/gondol egy adott kultúra tagja?	Társastánc tanulása – tanítása.
Szerepjáték párban: történelmi eseményről, személyről.	Hogyan oldod meg a feladatot? Magyarázd el a partnerednek!	A történet, szituáció értelmezése több szempontból.	Csoportban végezzétek el a feladatot (kísérletet)!	Ötletbörze egy adott témáról.	Tárgy készítése párban (építés, agyagozás, stb.)
Képzeld el, hogy mit érezhetett az esemény szereplője.		Mondatok, versek fölolvasása különböző érzelmi háttérrel.	Az adott téma elmagyarázása különböző szemszögből	Vita egy adott témáról.	Improvizációs gyakorlat: párban, ahol az egyik felet kell váltani.
Napjaink egy etikai kérdésének megbeszélése több szemszögből.		Szituációs játék idegen nyelven párban, kiscsoportban.		Térkép készítése és elmagyarázása párban.	Közös éneklés, kórus, zenekar.

²³ Howard Gardner: Frames of Mind... 237-276.

²⁴ Linda Campbell: i.m. 160-161.

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Egy adott témáról folytatott vita során megkérni a diákokat arra, hogy tanulótársaik szemszögét gondolják át és igyekezzenek megmagyarázni.
- Történet több szereplő szemszögével való elmondása, eljátszása.

Önismereti intelligencia

Szintén a „személyes” intelligenciák közé tartozik. Míg az előző típus mások megismerésében, a másokkal való hatékony kommunikációban fejeződött ki, addig ez az intelligenciatípus az önmagunkkal való hatékony kommunikációt jelenti. Mindazok az egyének, akik erős önismereti (intrapersonalis) intelligenciával rendelkeznek, képesek megérteni, átlátni, s irányítani saját érzelmeiket, cselekedeteiket. Erős belső motivációval rendelkeznek, s törekszenek a fejlődésre, feltérképezve önmaguk erősségeit és gyengeségeit. Mindazok a diákok, akik erős önismereti intelligenciával rendelkeznek, képesek könnyen befogadni és kialakítani egy etikai értékrendszert. Ugyanakkor a belső motiváció miatt ezek a diákok kiválóan dolgoznak egyedül is, tehát alkalmasak az önálló kutatómunkára. Folyamatosan fejlődni szeretnének, így keresik a választ az élet nagy kérdéseire, illetve hibáik kiküszöbölésére.²⁵

Ez azonban egyik legnehezebben oktatható, nevelhető intelligencia, hiszen ez rendkívül sok önállóságot, s belső motivációt igényel.

Az erős önismereti intelligenciával rendelkező tanuló néhány jellemzője:

- Szeret naplót írni, illetve saját érzéseit, tapasztalatait valamilyen módon rögzíteni. Pl. önéletrajz.
- Érzékeny.
- Gyakran minősíti saját munkáját.
- Önállóan is képes jól dolgozni. Gyakran önállóan dolgozik a legjobban.
- Szüksége van „csöndre”, azaz önmagában eltöltött időre a gondolkodáshoz, a történetek mérlegeléséhez.
- Szereti beosztani az idejét.
- Általában jó a koncentrációs készsége.
- Gyakran von le magára vonatkozó következtetéseket.²⁶

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák):

Történelem	Matematika	Idegen nyelv	Természet-tudományok	Földrajz	Rajz, ének-zene, tánc
Te mit tennél az ő helyében? – történelmi esemény	Találj kérdéseket az adott feladványhoz!	Önéletrajzi írás: nyári élményem, az életem máig, a jövőm, stb.	Tervezd meg egy hónapodat az egészséges élet jegyében!	Milyennek képzeled el az ideális Földet / életed, stb.?	Rajzold le önmagad különböző eszközökkel, módon, szemszögből, stb.
híres történelmi döntések	Keresd meg a kulcselemeket a feladványban!	Hogyan kapcsolódik a tanult téma napjainkhoz?	Mit tehetsz a föld jövőjéért? – esszé, beszélgetés	Miben lennél más, ha egy másik kultúrában nőttél volna föl?	Táncold el hogyan érzed magad!
Ki lennél a történelem nagy alakjai	Hogyan oldanád meg az adott	Ki vagyok én? Hová tartok?	Milyen állat/növény lennél és miért?	Milyen koncentrációs technikái	Figyeld meg és jegyezd, hogy milyen hatással

²⁵ Howard Gardner: Frames of Mind... 237-276.

²⁶ Linda Campbell: i.m. 196.

közül?	történetet?			vannak más kultúráknak?	van rád a zene, a tánc, stb.
Melyik tévedését javítanád ki a történelemnek?	Mik az erősségeid, gyengeségeid a matekban?	Te mit tennél az ő helyében? – a tanult történetből.			Ki vagy Te? Fejezd ki testbeszéddel.

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Tanultak applikálása, pl. Mit jelent a szeretet kettős parancsolatának megélése a mindennapok során? Mondjatok/játszatok el ilyen helyzeteket!
- Képzeld el a saját életedet öt év múlva úgy, hogy hitben élő ember vagy/ úgy, hogy nem számít számodra a hit!

A hittanoktatásban az ilyen típusú intelligencia rendkívül fontos, hiszen mindazok a diákok, akik erős önismereti intelligenciával rendelkeznek, képesek könnyen befogadni és kialakítani egy etikai értékrendszert. Ugyanakkor a belső motiváció miatt ezek a diákok kiválóan dolgoznak egyedül is, tehát alkalmasak az önálló kutatómunkára. Folyamatosan fejlődni szeretnének, így keresik a választ az élet nagy kérdéseire, illetve hibáik kiküszöbölésére.

Ahogy a zenei intelligenciát, ezt a típust is hozzá kapcsolhatjuk a hittanoktatáshoz. Míg az első főként sok lehetőséget tartogat számunkra, addig ez a kiemelten fejlesztendő területek közé tartozik. A tanítványi lét megélésére kívánjuk segíteni, nevelni diákjainkat, melynek fontos része önmagunk reális, Isten előtt való meglátása, megismerése. Ez azonban egyik legnehezebben oktatható, nevelhető intelligencia, hiszen ez rendkívül sok önállóságot, s belső motivációt igényel.

Természeti intelligencia

Az emberek azon képességére utal, mellyel a természetből képesek következtetéseket levonni, s a környezet változásai, s különböző események hatására tanulnak, sajátítanak el ismereteket, stb. Különösen jellemző az ilyen típusú emberekre (diákokra is), hogy képesek felismerni és kategorizálni állatokat, növényeket, vagy a természet egyéb objektumait. Az erős naturalista intelligenciával rendelkező emberek szívesen kísérleteznek, s tesznek felfedezéseket a természetben tapasztaltak alapján. A természetben általában előforduló mellett felfedezi a szokatlant, melynek segítségével következtetések von le, és értelmezi azt. Gyakran elvonatkoztat a természetben tapasztaltaktól, és a világ nagy kérdéseire vonatkozó válaszokat szűr le abból. Szeret a természetben lenni, kirándulni, tevékenykedni a lakáson/tantermen kívül.²⁷

Az erős természeti intelligenciával rendelkező tanulók néhány jellemzője:

- Érdeklődik a föld jövője iránt. Ezért zavarja a környezetszennyezés, valamint környezettudatos életre törekszik.
- Élvezi, ha háziállatot tarthat.
- Szívesen tanul a természetről, állatokról, növényvilágról, stb.
- Természetből származó tárgyakat gyűjt.
- Kedveli a táborozást, kinti időtöltéseket.

Fejlesztési lehetőségek a hitre nevelés során (példák):

- Kiselőadás, önálló kutatási lehetőség bibliai kortörténet, bibliai földrajz körébe tartozó témákból.
- Elképzelt látogatás a Szentírás világában (képek, tárgyak, stb. alapján).
- Szentírási részletek elemzése, melyek a növény- és az állatvilág köréből hoznak példákat.

²⁷ Howard Gardner: Intelligence Reframed... 48-52.

Fejlesztési lehetőségek egy-egy adott tantárgy keretein belül (példák)

történelem	matek	idegen nyelv	term. tud.	földrajz	rajz, ének-zene, tánc
Hogyan voltak jelen az állatok abban a korban, eseményben?	Természeti környezet felhasználása a feladványokban.	A természet, mint téma (föld, állatok, növények, stb.)	Kísérletek.	Tanulmányi túrák	A természet felhasználása művészeti alkotásokhoz – rajz, festmény.
Milyen természeti jelenségek hatottak a korban?	Hogyan lehet megoldani matematikailag a természeti problémákat? (konkrét problémák)	Élmények a természetről – esszé idegen nyelven	Növények, állatok vizsgálata.	Környezet tanulmányozás a.	Kézműves foglalkozások természetes eszközökkel (húsvéti tojásfestés levelekkel, stb.).
Találj kapcsolatot a természeti események és a történelem dolgai között	Számítási feladatok növények, állatok, stb. felhasználásával	Séta a természetben – idegen nyelven tanult látottakat		Múzeumok, obszervatórium, stb. látogatása.	Természeti jelenségek „eljátszása”.
Híres tudósok a korban				Kertészkedés, mint házi feladat	

Mindezeket végignézve, kis ízelítőt kapva a sokrétű intelligencia elméletből, ez a teória segíthet bennünket árnyaltabban látni, árnyaltabban gondolkodni a tehetséggel kapcsolatban. Továbbra is számon tarthatunk kimagasló embereket, akikkel a tehetségkutatás és a tehetséggondozás során foglalkozhatunk, de ne feledkezzünk meg arról, hogy minden ember, minden gyermek és fiatal lehet áldott az élet valamely területén. Ahogy pedig a tanulmány kezdetén említett orosz-amerikai zeneszerző gondolata mondja: a tehetség kiindulópont. Segítsük fiataljainkat kibontakozni egyéni képességeikben!